

Ковтун А. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ УКРАЇНИ В 50-60 РР. ХХ СТ.

У статті розглянуто процес становлення музичної освіти педагогічних вузів України. У контексті історичних реалій розкриті питання унормування та організації такої освіти майбутніх педагогів, проблеми у пошуку оптимальних форм музичних занять зі студентами. Визначено системоутворювальні чинники становлення музичної освіти у досліджуваній період. Дослідження музичної освіти як загального педагогічного процесу, що інтегрувався у підготовку вчителів різних предметів шкільного циклу. У зв'язку з цим, зосереджено увагу, у першу чергу, на розвитку музичної освіти майбутніх учителів на факультетах педагогічних інститутів гуманітарної спрямованості; питань підготовки вчителів на музично-педагогічних факультетах, що відзначалася спеціальною професійно-музичною спрямованістю й стала предметом окремих спеціальних історико-педагогічних розвідок. Розкрито нормативне підґрунтя та основні віхи становлення музичної освіти студентів у досліджуваній період, висвітлено питання організації такої освіти у педагогічних вузах.

Ключові слова: музична освіта, студентська молодь, педагогічні вузи.

Ковтун А.В. Организация музыкального образования студентов в педагогических вузах Украины в 50-60-х гг. XX века. В статье рассмотрен процесс становления музыкального образования в педагогических вузах Украины. В контексте исторических реалий раскрыты вопросы нормирования и организации такого образования, проблемы в поиске оптимальных форм музыкальных занятий со студентами. Определены системообразовательные факторы становления музыкального образования в исследуемый период. Исследование музыкального образования как общего педагогического процесса, интегрировался в подготовку учителей разных предметов школьного цикла. В связи с этим, сосредоточено внимание, в первую очередь, на развитии музыкального образования будущих учителей на факультетах педагогических институтов гуманитарной направленности; вопросам подготовки учителей на музыкально-педагогических факультетах, что отмечалась специальной профессионально-музыкальной направленностью и стала предметом отдельных специальных историко-педагогических исследований. Раскрыто нормативное основание и основные вехи становления музыкального

образования студентов в исследуемый период, освещены вопросы организации такого образования в педагогических вузах.

Ключевые слова: образование, студенты, педагогические вузы.

Kovtun A.V. Students Musical Education Organization in Pedagogical Universities of Ukraine in the 50-60s of the XXth Century. The article deals with the process of establishing music education pedagogical universities of Ukraine. In the context of historical reality revealed regulated for this education Search form music lessons with students. Systemsdetermined utvoryvalni factors of music education in the study period. The study music education as a general educational process, integrated training teachers in different school subjects cycle. In this regard, attention is focused, primarily, on the development of music education of future teachers at the faculties of pedagogical institutes humanitarian orientation; on teacher training in music and teaching faculties, which marked a special professional musical direction and was the subject of some special historical and pedagogical research. Reveals the regulatory framework and key milestones establishment of music education students in the study period, highlights the issue of such education in pedagogical universities.

Keywords: music education, students, pedagogical universities.

Постановка проблеми. В умовах оновлення й наближення до європейських освітніх стандартів сучасна вища школа переорієнтовується на підготовку спеціалістів, які поєднують у собі глибокі фундаментальні фахові й загальнокультурні знання, практичну підготовку до реалізації власного особистісного та професійного потенціалу в соціокультурному середовищі, фахівців, здатних до ґрунтовного засвоєння духовних багатств, накопичених світовим і вітчизняним мистецтвом, творчого використання його виховних можливостей.

Зазначене вимагає посилення у процесі підготовки фахівців, особливо майбутніх педагогів, культурно-естетичного аспекту, звернення до багатії мистецько-педагогічної спадщини українського народу, що, у свою чергу, актуалізує потребу в цілісному історико-педагогічному дослідженні теорії та практики музичної освіти в Україні з метою творчого використання вітчизняного педагогічного досвіду в сучасних умовах.

Аліз досліджень і публікацій із проблеми. Теорія і практика музичної освіти студентської молоді, висвітлені в роботах Е. Абдулліна, Н.Гузій, Л.Коваль, О. Кременцової, Л. Масол, О. Наумець, Г. Ніколаї, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Смирнової, О. Щолокової та інших. Розвиток музичної освіти в Україні на різних історичних етапах представлено в дослідженнях Т. Грищенко, А. Желан, В. Кузьмічової, М.Лещенко, С. Мельничука, О. Михайличенка, О. Овчарук, О. Олексюк, А. Растригіної, А. Соколової, Т. Танько, Т. Ткаченко, Т. Тюльпи, В. Черкасова, К. Шамаєвої та інших.

Вивчення наукового доробку дослідників показує, що досвід педагогічних вузів України у 50 – 60 рр. ХХ ст. щодо організації музичної підготовки студентів не був предметом окремого дослідження.

Виокремлення мети статті. Розкрити нормативне підґрунтя та основні віхи становлення музичної освіти студентів у досліджуваній період, висвітлити питання організації такої освіти у педагогічних вузах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз архівних документів та історико-педагогічної літератури свідчить, що у 50 – 60 рр. ХХ ст. музичній освіті дітей та молоді у закладах освіти у державі надавалася суттєва увага. Так, для посилення музичного виховання учнів у наказі Міністра культури та Міністра освіти Української РСР «Про розвиток музично-хорової самодіяльності в школах Української РСР» № 784/414 від 3 вересня 1954 року було заборонено замінювати уроки співів іншими предметами [1; 2]. Для керівництва шкільним співом рекомендувалося залучати компетентних фахівців зі спеціальною освітою й досвідом у справі охорони й виховання голосу [3, с. 5].

У 60-х рр. ХХ ст. музика разом з образотворчим мистецтвом та літературою увійшла до естетичного циклу навчальних предметів, при викладанні яких видатні педагоги (Б. Асаф'єв, Л. Виготський, М. Гордійчук, Б. Теплов та ін.) рекомендували вчителям використовувати міжпредметні зв'язки, підсилюючи глибину творів образотворчого мистецтва та художнього

слова за допомогою образів і почуттів, утілених в музиці, оскільки музика здатна викликати настрій, переживання та хвилювання, співзвучні з багатьма творам живопису та літератури.

Тогочасні педагоги та музиканти наголошували, що музичне виховання забезпечує збагачення музичних знань особистості, розвиток її пізнавальних можливостей і здібностей в освоєнні прекрасного, оскільки музичне мистецтво тісно пов'язане з усіма іншими видами мистецтва (театром, кіно та ін.). Л. Кузнєцова, наприклад, увесь комплекс навчання співу та музики рекомендувала спрямовувати на ознайомлення дітей з класичною музикою, яку дослідниця характеризувала як своєрідний еталон, роль якого у вихованні художнього смаку та розвитку інтелекту людини незаперечна.

У цей період активізувалися розробки музично-педагогічного матеріалу для підготовки вчителів, класних керівників, організаторів позакласної та позаурочної форм музичного виховання учнів, зокрема керівників хорів, музичних і театральних гуртків тощо. Таким чином, одним із першочергових завдань у системі освіти стає поліпшення стану музичного виховання у навчальних закладах для посилення виховного та ідеологічного впливу на дітей та молодь. У зв'язку з цим загострилася й проблема підготовки вчителів для здійснення музичного виховання у загальноосвітніх школах, а також питання про підвищення ідейного рівня та фахової кваліфікації тих учителів, які вже працюють у школах, підвищення якості музичної підготовки студентів у педагогічних навчальних закладах [4, с. 37-40].

Зважаючи на зазначене вище, можемо стверджувати, що проблематика наукових розвідок дослідників у цей час багато в чому детермінувалася стрімким зростанням потреби школи у вдосконаленні процесу музичного виховання учнів і, відповідно, необхідністю наукового обґрунтування основних підходів до підготовки кваліфікованих педагогів, здатних проводити уроки музики та співу й організовувати позакласне музичне виховання учнів на високому рівні.

Продовжуючи висвітлення проблеми розвитку музичної освіти вчительських кадрів відзначимо, що в цей час відбувалися активні наукові пошуки стосовно обґрунтування вимог до загальної музичної освіти вчителя. Уже в працях 50 – 60-тих рр. ХХ ст. вкрай важливою вважалася особистісна готовність учителя до впровадження культурно-музичних цінностей в освітній процес, сформованість у нього творчих якостей та естетичних потреб. Л. Кузнєцова відзначала: «Говорячи про педагогічну майстерність учителя співів, слід пам'ятати про необхідність розвитку його особистісних якостей музиканта, прищеплення щирої любові до музики, високого художнього смаку. Музично-естетичне виховання художнього смаку дітей може успішно здійснюватись лише в тому разі, якщо учитель має його сам» [5, с. 3]. У літературі того часу підкреслювалося, що робота вчителів буде значно більш плідною, якщо вони за час отримання освіти у вищому навчальному закладі навчатися керувати літературним, драматичним, хоровим чи музичним гуртком, грати хоча б на одному музичному інструменті. Підготовку майбутніх учителів до керування творчими гуртками необхідно здійснювати в процесі навчальної роботи, а також системою факультетських та загальноінститутських гуртків і колективів художньої самодіяльності, організацією лекцій-концертів, екскурсій тощо.

У середині 50-х рр. ХХ ст., у зв'язку з необхідністю термінового забезпечення шкіл учителями музики, у державній освітній стратегії накреслилася виразна тенденція до пошуку і запровадження нових форм музичної освіти педагогічних кадрів. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР від 20.06.1956 р. «Про додаткові заходи щодо упорядкування підготовки вчительських кадрів» у педагогічних інститутах України почали відкриватися факультети з підготовки вчителів широкого профілю. Згідно з наказом Міністерства освіти УРСР від 19.09.1956 р. «Про затвердження переліку факультетів і спеціальностей широкого профілю педагогічних інститутів УРСР» на різних факультетах педагогічних інститутів запроваджувалась

підготовка фахівців подвійної спеціальності, зокрема «учитель російської мови, літератури і співів», «учитель рідної мови, літератури і співів» середньої школи. Відповідно до цього, педагогічні інститути УРСР, які повинні готувати вчителів широкого профілю, переводились з чотирирічного терміну навчання на п'ятирічний [6, арк. 96].

Відповідно до згаданої вище постанови Ради Міністрів УРСР «Про додаткові заходи щодо упорядкування підготовки вчительських кадрів» у 1956 році підготовку вчителів співів і музики для загальноосвітніх шкіл як другу спеціальність було введено в Одеському, Харківському, Київському, Львівському та Ніжинському педагогічних інститутах.

Музична освіта студентів отримала розвиток й у діяльності музичних відділень факультету громадських професій, що став у цей час ефективною формою підготовки висококваліфікованих учителів, у якій студенти здобували другу «громадську» професію, сприяв поліпшенню якості творчої діяльності студентів, естетичного, морального та патріотичного виховання [7, с. 9-10].

Необхідно наголосити, що саме 50 – 60рр. ХХст., які позначилися активізацією уваги держави до питань забезпечення школи кваліфікованими фахівцями з музичного виховання учнів, надання їм високого науково-теоретичного та практичного рівня підготовки, відбулося відкриття при педагогічних інститутах спеціальної музичної освітньої структури для підготовки вчителів музики. З 1962-1963 навчального року за розпорядженням Міністерства освіти УРСР у педагогічних інститутах було відкрито музично-педагогічні факультети, а вже в 1964 році підготовку вчителів співів було організовано в 11-ти педагогічних інститутах України. Поряд з педагогічними навчальними закладами підготовка вчителів почала проводитись також і на педагогічних факультетах державних консерваторій та в Київському художньому інституті.

Зважаючи на те, що створення музично-педагогічних факультетів у педагогічних інститутах було певною педагогічною інновацією, слід

наголосити, що спочатку у діяльності таких факультетів проблем, пов'язаних в основному з нестачею кваліфікованих викладацьких кадрів, а також теоретико-методичного забезпечення педагогічної підготовки педагогів-музикантів, було навіть більше, ніж здобутків. Викладацький склад новоутворених музично-педагогічних факультетів поповнювався в основному випускниками консерваторій, які мали високу фахову підготовку й досвід активної концертно-виконавської та музично-просвітницької діяльності. Усе це хоча й сприяло досконалому оволодінню студентами музичним інструментом та поліпшенню їх вокально-хорової підготовки, не забезпечувало вирішення проблеми педагогічно-методичної підготовки майбутніх учителів.

Недивлячись на певні недоліки, плідна робота з підготовки вчителів музики на музичних факультетах уже наприкінці досліджуваного періоду зумовила зменшення необхідності в підготовці фахівців за подвійними спеціальностями. Зважаючи на це, підготовка вчителів з додатковою музичною спеціальністю на філологічних та педагогічних факультетах педагогічних інститутів у чистому вигляді проіснувала лише до кінця 60-х років, залишивши цікавий історико-педагогічний досвід й отримавши у подальшому іншої організаційної інтерпретації (музичні спеціалізації, громадські професії тощо).

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку. Аналізуючи питання організації музичної освіти студентів у педагогічних вузах України в 50-60 рр. ХХ ст., відзначимо, що цей час супроводжувався загостренням освітніх проблем, серед яких найбільш гострими були: стрімке зростання потреби школи у кваліфікованих педагогах, здатних проводити уроки музики та співу, та відсутність цілісної науково обґрунтованої та апробованої концепції широкої музичної освіти вчителів різних спеціальностей. Пошук такої концепції відбувався в цей час на ґрунті визнання провідної ролі музичного мистецтва у вихованні дітей та молоді шляхом запровадження загальної музичної освіти вчителів різного фаху (у вигляді факультативів, подвійних спеціальностей тощо), підготовки їх до

вирішення прикладних завдань музичного виховання учнів у школі, а також створення освітньої структури, спеціально спрямованої на підготовку вчителів музики та співу – музично-педагогічних факультетів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про заходи до поліпшення стану музичного виховання в школах УРСР : наказ № 973 від 4 червня 1948 року // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1948. – №11. – С. 5-9.
2. Про організацію підготовки вчителів малювання, креслення, співів і музики : наказ № 605/83/389 від 13 квітня 1948 року // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1948. – № 16. – С. 19-21.
3. Про розвиток музично-хорової самодіяльності в школах Української РСР : наказ № 784/414 від 3 вересня 1954 р. // Накази та директиви Міністерства освіти УРСР. – 1954. – № 7. – С. 5.
4. Равінов О. Г. Музика і співи в школі в світлі постанов партії про музичне мистецтво / О. Г. Равінов // Радянська школа. – 1948. – № 3. – С. 37-40.
5. Кузнецова Л. Українська класична музика в школі : посібник для вчителів співів і музики / Л. Кузнецова. – К. : Музична Україна, 1969. – 148 с.
6. Ф.166, оп.15, спр. 2234. – Приказ по министерству высшего образования №880 от 27 августа 1958 г. об утверждении специальности педагогических институтов.
7. Факультатив хорового співу як одна з форм естетичного виховання студентів / упор. В. Бахарев. – М., 1975. – 52 с.